

Kansalliset vähemmistöt ja Weimarin perustuslain synty

Kari Alenius: Compromise solutions through careful consideration. The development of the legal status of national minorities in Germany, 1918–1919. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys ry, 2011. 237 s., kuvitettu.

Miljoonien kuolonuhrien ohella ensimmäinen maailmansota johti Euroopassa myös hallitsijahuoneiden kaatumiseen, uusien valtioiden syntyyn sekä valtiollisten rajojen uudelleen piirtämiseen. Osin viimeksi mainittu oli seurausta uu-

sien valtioiden tunnustamisesta, osin väestön etniseen rakenteeseen perustuvista rajamuutoksista. Maailmansodassa tappiolle jääneistä Saksasta, Itävallasta ja Unkarista tehtiin vastuullisia sodan syyttämiseen ja samalla myös oikeutettiin näiden kustannuksella tapahtuvat rajojen siirrot.

Ensimmäinen maailmansota kuuluu 1900-luvun osalta kiistatta eniten erilaista tutkimuskirjallisuutta synnyttäneiden historiallisten tapahtumasarjojen kärkijoukkoon. Maailmansodan päättymistä seuranneiden runsaan 90 vuoden aikana lähes kaikki keskeinen on jo ennättänyt päätyä tutkimuksen kohteeksi. Saksan tapauksessa keisarikunnan luhistuminen syksyllä 1918, siirtyminen monarkiasta demokratiaan, ja Weimarin tasavallan synty vuonna 1919 kuuluvat kaikki aikakauden tutkituimpiin aihepiireihin.

Kaikkea tähän liittyvää ei ole silti tutkittu, tai sitten sitä on sivuttu aikaisemmassa tutkimuksessa vain pintapuolisesti. Tähän laiminlyötyyn tematiikkaan kuuluu myös vähemmistökansallisuuksien huomioiminen Weimarin tasavallan perustuslaissa ja yleensäkin kansallisten vähemmistön oikeudellinen asema vuonna 1919 pystytetyn uuden demokraattisen Saksan lainsäädännössä. Edellä mainittua puutetta korjaa nyt Kari Alenius teoksellaan *Compromise solutions through careful consideration. The development of the legal status of national minorities in Germany, 1918–1919*.

Alenius käsittelee tutkimuksessaan kansallisten vähemmistöjen huomioimista Saksan loppusyksyn 1918 poliittisessa keskustelussa, vähemmistöjen asemasta uudessa perustuslaissa vuodevaihteessa 1918–1919 esitettyjä luonnoksia sekä kysymyksestä vuoden 1919 perustuslakia säätävässä kansalliskokouksessa käytyä keskustelua.

Kansallisten vähemmistöjen osuus Saksan vuoden 1918 väes-

töpohjasta ei ollut kovin merkittävä, yhteensä noin seitsemän prosenttia. Tästä hieman alle kuusi prosenttiyksikköä koostui puolalaisista, noin yksi prosenttiyksikkö juutalaisista ja vajaa prosenttiyksikkö kaikista muista yhteensä. Näin ollen on ymmärrettävää, että vuodenvaihteen 1918–1919 sekasortoisessa tilanteessa kysymys kansallisten vähemmistöjen asemasta ei ollut maan keskeisimpiä ongelmia. Täysin merkityksetön kysymys ei kuitenkaan ollut. Saksa oli allekirjoittanut marraskuussa 1918 aseleposopimuksen presidentti Wilsonin 14 kohdan ohjelman vaatimukset tiedostaen. Koska eräs keskeisimmistä vaatimuksista oli kansojen itsemääräämisoikeuden tunnustaminen ja tästä aiheutuvat rajojen siirrot, niin oli täysin selvää, että sotaa edeltäneeseen Saksaan vanhoine rajoineen ei ollut enää paluuta.

Alenius osoittaa tutkimuksessaan, kuinka kansallisten vähemmistöjen asema muuttui Saksassa vuosina 1918–1919 hyvin selvästi. Valtaosa Saksan poliittisesta eliitistä hyväksyi vähä vähältä näkemyksen siitä, että vähemmistöille tulisi taata lainsäädännössä järkeviksi katsotut perusoikeudet. Tähän liittyneet päätökset tehtiin sekä kansallisella tasolla että Saksan valtioissa kesän 1919 loppuun mennessä. Vaikka Alenius nostaakin muutoksiin vaikuttaneiden tekijöiden joukkoon moraalikysymykset, muutoksillahan pyrittiin tekemään oikeutta kansallisille vähemmistöille, näkee hän Saksan vuosien 1918–1919 kansallisten vähemmistöjen asemaan liittyneiden päätösten takana vaikuttaneen myös Saksan oman edun tavoittelun: tyytyväiset kansalliset vähemmistöt eivät pyrkisi saamaan omia asuinalueitaan erotetuksi valtakunnasta. Alueilla, joiden kohtalosta tultaisiin päättämään kansanäänestyksellä, taistelu äänestäjien sieluista tulisi olemaan myös arkitodellisuutta. Pienen mutta ak-

tiivisen vaikuttajajoukon työn tuloksena Weimarin tasavallan perustuslaki sai kansallisten vähemmistöjen aseman turvaavan pykälän 113, jossa valtakunnan vieraskielisille yhteisöille turvattiin oikeus käyttää omaa äidinkieltään heidän omaan kansalliseen identiteettiinsä, erityisesti koulutukseen, paikallishallintoon ja oikeuslaitokseen liittyvissä yhteyksissä.

Alenius arvottaa Weimarin tasavallan vähemmistöpolitiikan eurooppalaisittain keskikastiin. Muutamissa valtioissa, kuten Virossa ja Tšekkoslovakiassa, kansallisille vähemmistöille taattiin laajempiakin oikeuksia, mutta monessa maassa vähemmistöjen asema oli ensimmäisen maailmansodan jälkeisinä vuosina samalla tasolla kuin Saksassa. Eräissä Euroopan valtioissa, kuten esimerkiksi Italiassa ja Ruotsissa, asenteet kansallisia vähemmistöjä kohtaan olivat tosin lainsäädännöllisesti Saksaa kriittisempiäkin. Tässä mielessä Saksan vähemmistöpolitiikka ei Aleniuksen mielestä juuri eronnut aikakauden eurooppalaisesta standardista. Huomionarvoisaa Aleniuksen mielestä on myös se, että vuosien 1918–1919 kehityksestä ei voi löytää saksalaisten mentaliteettiin liittyviä pysyviä tai piileviä elementtejä, jotka olisivat jollakin tavoin ennakoineet Saksan poliittisessa ilmastossa kahta vuosikymmentä myöhemmin esiintyvää asennoitumista vähemmistöjä kohtaan.

Aleniuksen tutkimus on sujuvasti esitetty tiivis paketti Weimarin tasavallan vähemmän tutkitusta vähemmistöpolitiikan syntyvaiheesta. Alenius pohjaa työnsä relevanttiin, vankkaan alkuperäisaineistoon, mm. Saksan vuoden 1919 kansalliskokouksen pöytäkirjoihin ja komiteamuistioihin sekä hankkeessa keskeisimmin mukana olleiden ministeriöiden ja poliittisten puolueiden arkistoihin. Yksityshenkilöiden osalta Alenius on käyttänyt myös usein Weimarin perustuslain isäksi kutsutun Hugo

Preußin arkistoa. Aleniuksella on teoksessaan kuvituksena myös muutamia Saksan etnisten vähemmistöjen asuinalueisiin liittyviä karttoja. Niitä olisi toivonut olevan enemmänkin.

– EERO KUPARINEN